

Litteraturtyper i Bibelen

Bibelen har blitt til over ca. 1500 år av 40 forfattere med like mange forskjellige yrker. Den er skrevet på tre språk fra ti land og tre kontinenter. Det burde derfor ikke overraske oss at den også består av ulike sjangere. Disse må leses forskjellig for å bli lest riktig. Her kommer en liten innføring i Bibelens litteraturtyper.

Brev

Dette er en sjanger vi alle er kjent med. Brevene i Bibelen starter som oftest med avsender og mottaker (f.eks. Fil 1:1), slik som et formelt brev gjør i dag. Deretter følger ofte en hilsen (1:2) og en takkebønn (1:3-11) før selve hoveddelen begynner. Til slutt kommer en avsluttende hilsen (4:21-23). Når vi leser et brev, uansett om det står i Bibelen eller ikke, så er det naturlig å lese hele. Sammenhengen et vers står i er alltid viktig, men kanskje spesielt viktig når det gjelder brevene, ettersom de er skrevet inn i en bestemt situasjon og som regel på grunn av et eller flere problemer i menigheten.

Evangeliene

De fire evangeliene i Bibelen blir ofte klassifisert som "oldtidsbiografier", selv om de ikke har alle de samme trekkene som dagens biografier. Lukas ligger i tillegg nærmest sjangeren "historieverk" slik de så ut i oldtiden. Han oppgir kilder og hensikt (Luk 1:1-4) og setter døperen Johannes' tydelig på tidslinja (3:1-2). Lukas fortsetter også sin historiske fremstilling i Apostlenes gjerninger og går dermed utover rammene for en vanlig biografi. Forfatterne av evangeliene strukturerer ikke innholdet likt, så hendelsene kommer ikke nødvendigvis i kronologisk rekkefølge. De kan også tolke stoffet litt for å forklare det for sitt publikum.

Jesu lignelser

En av Jesus sine spesialiteter var å fortelle lignelser. Disse er allegorier, det vil si metaforer i en fortelling. Jesus gjør dette klart i lignelsen om såmannen, hvor såmannen og de ulike typene jord er evangeliseringsmetaforer. Likevel betyr ikke dette at alle detaljene i enhver lignelse står for noe annet. Men siden den eneste tolkingsmetoden Jesus brukte er den allegoriske, selv om det bare var av og til, så er det trolig mer enn ett hovedpoeng i hver lignelse. Som regel er det kanskje to eller tre poenger, for eksempel ut fra hvor mange personer eller grupper mennesker som nevnes i lignelsen.

Lovtekster

Det kan se ut som at De ti bud fungerer som overskrifter til resten av loven. De uttrykkes derfor generelt før de deretter anvendes i konkrete saker utover i Moseloven. Vi må lese Moseloven i lys av Jesus, siden Jesus er oppfyllelsen av hele loven (Matt 5:17, Rom 10:4). Ikke bare oppfylte han alle ofringene som er foreskrevet (Hebr 10:1-14), men ved å tro på ham og elske Gud og vår neste bekrefter og oppfyller vi loven (Matt 22:34-40, Rom 3:31, 13:8-10). Likevel er det mange tidløse prinsipper i de såkalt "sivile" lovene som brukes i politikk og lovgivning i dag, for eksempel at det skal være mildere straff for uaktsomt drap enn for overlagt drap (5 Mos 19:1-13) og at vi ikke bør drive rovdrift på naturen (5 Mos 22:6-7).

Gammeltestamentlig historie

Selv om det innimellom skjer at Det nye testamente tolker historier i GT allegorisk, så er det ikke nok grunnlag for å gjøre dette til en allmenn tolkningsregel. Fortellingene i GT er rett og slett den historiske fremstillingen om hvordan Gud utfolder sin plan, uten at vi trenger å lete etter noen dypere mening som den "egentlige" meningen. Og det er Gud som er helten i disse historiene, ikke de menneskelige hovedpersonene. Derfor kan til og med kong Davids feil og mangler nevnes – noe som aldri ville skjedd i andre kulturer på den tiden.

"Fortelleren" er også ofte nøytral når det kommer til rett og galt, fordi det er en selvfølge at leseren kjenner til loven og kan bedømme selv hva som er Guds vilje.

Visdomslitteratur

Job, Salmene, Ordspråkene, Forkynneren og Høysangen kalles "visdomslitteratur", men vi kan også putte for eksempel Jakobs brev i denne kategorien. Bibelsk visdom har ingenting med intelligens å gjøre men handler om å leve etter Guds vilje. "Den vise" gjør dette, "dåren" gjør det ikke. Vi finner mye praktisk hjelp her til hvordan leve livet. Spesielt for Job og Forkynneren er at de ikke kommer med konklusjonen før til slutt, etter mye spekulasjon fram og tilbake. Det er derfor viktig å få en forståelse av helheten i disse bøkene.

Profetbøkene

Hovedoppgaven til de fleste av profetene var å få Israel tilbake til loven. Derfor snakker de faktisk mye mer om samtiden enn om framtiden. De fleste profetbøkene begynner med å oppgi hvem som var konge på den tiden, og vi kan dermed finne ut litt om den historiske situasjonen ved å slå opp i Konge- og Krønikebøkene. Profetene konfronterer folket med syndene deres og advarer mot dommen som kommer hvis de ikke vender om. Hvis folket omvender seg, lover profetene en gjenopprettelse - enten at de kan få vende tilbake til landet igjen eller at Messias skal komme.

To punkter hjelper oss til å forstå profetene bedre: For det første refererer de en del til lovens velsignelser og forbannelser (3 Mos 26 og 5 Mos 28) som tegn på at folket har kommet bort fra loven. Den siste "paktsforbannelsen" var å havne i eksil i et fremmed land. For det andre er det nyttig å vite at Nordriket (som kalles Israel etter oppdelingen i 1 Kong 12) ble bortført i eksil av Assyria i 722 f.Kr., mens babylonerne tok Sørriket (Juda) og ødela templet i Jerusalem i 586 f.Kr. Nordriket kom aldri tilbake fra Assyria, men Juda kom tilbake fra Babylon i 539 f.Kr.

Poesi

Både profetene og visdomsbøkene består mest av poesi, og vi finner også noen poetiske avsnitt i de historiske bøkene. Det mest typiske virkemiddelet i hebraisk poesi er "tankerim" eller parallellismer. Det er ikke siste ordet i hver setning som høres ut som det forrige, slik vi er vant til med våre rim, men det er *innholdet* i en linje som høres ut som *innholdet* i den forrige. Disse finnes både som gjentakelser (Ordsp 15:30) og som motsatte uttrykk (Ordsp 11:1). På denne måten kan to linjer forklare hverandre.

Apokalyptikk

Denne sjangeren er den vanskeligste å forstå for oss ettersom vi er helt ukjente med den, fordi den ikke har vært i bruk siden det andre århundre. Ordet betyr "åpenbaring", og naturlig nok hører Johannes' åpenbaring til denne litteraturtypen. Vi finner også noe

apokalyptisk stoff i profetebøkene - spesielt Esekiel, Daniel og Sakarja - og mange bilder herfra tas opp igjen i Johannes' åpenbaring. Spesielt for denne sjangeren er at budskapet uttrykkes med bilder, symboler og tall. Alt er ikke metaforer, og vi kan gå glipp av poenget av å tolke for mye. Det vanlige "mønsteret" i slike skrifter var at selv om det er vanskelige tider nå, vil Gud til slutt gripe inn og ødelegge ondskaper og den messianske tidsalderen vil begynne.